

VERDI: REQUIEM

A Requiem a holtak lelki üdvéért bemutatott nagymise. Énekes részei latinul szólnak meg. Rendje kezdetben nem volt szigorúan megszabva. A jeles frank szerzetes a metzi Amalár által 827 és 834 között lejegyzett Requiem aeternam terjedelmes melizma dallam kifejezőerejénél fogva hosszú időn át helyet kapott a halotti szertartás rendjében

A zenetörténet során az első többszólamú Requiem Ockeghem nevéhez fűződik. Napjainkban a leggyakrabban felhangzó Requiemek között tartjuk számon Mozart és Verdi művét továbbá Brahms: Német requiemjét.

E tanulmány a Verdi: Requiem keletkezését, bemutatóit, és mű Liszt Ferencre gyakorolt hatását elemzi.

1.1. A mű keletkezése

A Requiem komponálásának gondolata 1868-re nyúlik vissza. Ekkor halt meg Rossini. Verdi úgy vélte, hogy a zeneszerző kortársakkal közösen írott gyászmisével áldozhatnának legjobban Rossini emlékének. 13 zeneszerzőt kértek fel az egyes tételek megírására. A kollektív műnek Rossini halála első évfordulóján 1869. nov. 13-án kellett volna megszólalni Bolognában.

Egy milánói bizottság kapta azt a feladatot, hogy az alkotók munkáit összehangolja. Verdi a Libera me tételt tartotta fenn magának.

Végül az előadás megghiúsult.

Verdi érezte a baljós előjeleket és 1869 aug. 19-én kemény hangú levelet intézett barátjához Mariani Angelohoz.

„Azt akarod mondani, hogy Téged kell kérnünk, hogy megkapjuk a kórust, amellyel Pesaroban rendelkezel. Mindenekelőtt meg kellett volna értened, hogy az én Énem eltűnt s most nem vagyok csak egy toll azzal a feladattal, hogy 4 hangjegyet a lehető legjobban papírra vessek, s hogy felajánljam szerény hozzájárulásomat ennek a hazafias ünnepnek a megvalósítására. Hozzáteszem, hogy ebben az esetben senkinek sem volna szabad kérnie, hogy megfizessék, mert kötelességről van szó, melyet minden művésznek teljesítenie kell, illetve kellene.”

„A zenetörténetnek szükségszerűen fel kell jegyeznie, hogy egy bizonyos korban egy híres Ember halálakor az egész olasz művészet összefogott, s hogy Bologna S. Petrinó templomában előadják azt a halotti misét, melyet külön e célra több mester írt, amelyiknek eredetijét a bolognai Liceumban őrzik pecsét alatt. Ez történelmi tény lesz, nem zenei sarlatanizmus. Mit számít most itten, hogy e szerzemény nem egységes. Itt nem egyénéről van szó, amikor az ünnepélyt megtartják a Történelmi tény valósággá válik.

Valamennyiünk kötelessége, hogy ezt megtegyük anélkül, hogy előbb felkéréseket, utána pedig dicséreteket és köszöneteket várnánk.

Ha nem sikerül, akkor bebizonyítjuk, hogy csak akkor szenteljük magunkat egy munkának, ha a mi érdekünket és hiúságunkat elégíti ki.”(1869. aug. 19.)

Egy 1871-ben keletkezett levél arra utal, hogy Verdit újra foglalkoztatta a Requiem. 1973-ban meghalt Alessandro Manzoni az itáliai romantikus irodalom egyik legjelesebbje, a risorgimento vezéralakja. Művészi és emberi nagyságát Verdi nagyon tisztelte, s halála oly fájdalommal töltötte el, hogy nem volt lelkiereje részt venni a temetésen. Egyedül kereste fel a költő sírját 1873. június 2-án. Ugyanakkor értesítette Milánó polgármesterét, hogy kész előadatni a Manzoni halálára írt Messa da requiemjét, ha a milánói Városi Tanács elrendelné az elhalálozás első évfordulójának tiszteletadását. Bár bizonyos politikai ellenzéki körök akadékoskodtak, de Arriggio Boito, mint városi tanácsnok kijelentette, hogy a javaslat elfogadása mellett szavaz. Végül a polgármester válaszában háláját tolmácsolta, és elfogadták Verdi tervét.

1873. szeptember 14-én tért vissza a zeneszerző San Agathara, újra neki fogott a Requiemnek, különösebb sietség nélkül. Hozzálatott a szereplők kiválasztásához. Két német énekesnőre Tereza Stolz és Maria Waldmannra továbbá Capponi tenoristára és Maini basszistára esett a választás. Milánóban a legalkalmasabb helyszínt választotta ki az előadásra, amely a San Marco székesegyház volt. Április 10-én átadta a művet a kiadójának Riccordinak, aki Franciaországot, Belgiumot és Anglia egy részét kivéve rendelkezett a szerzői jogokkal. Az énekkari próbák Milánóban kezdődtek. Verdi a szólistákkal Genovában foglalkozott. 1874. május 22-én mutatták be először a Requiemet. A templomot zsúfolásig megtöltötte a hallgatóság, akiket Milánó polgármestere hívott meg. A közönség Itália és a világ más részének legtekingintélyesebb képviselőiből állt. A művet maga Verdi vezényelte. A Requiem ének és zongora kivonata Angelo Fava olasz verses szövegével Don Claudio olasz prózai szövegével csak az előadás napján jelent meg.

A Requiem fogadtatása különböző nézőpontokat ütköztetett. Hans von Bülow, aki meg sem hallgatta az előadást, igen sértően nyilatkozott a műről. Azzal gyanúsította Verdit, hogy irigyli Rossinit. Valószínűleg Hans von Bülow érzelmeit befolyásolta az a tény, hogy korábban nem fogadták el pályázatát a milánói Konzervatórium igazgatói székébe. Brahms egészen más véleményen volt. Csodálta Verdi alkotását, és úgy nyilatkozott, hogy ilyen művet csakis lángész írhat. A Gazzetta musicale visszaverte Bülow támadásait és a legnagyobb elismerés hangján méltatta Verdi alkotását.

A korabeli újságok egyhangúlag dicsérték a művet és szerzőjét.

Milánó polgármestere engedett azoknak a kéréseknek, hogy még egyszer hangozzék el a darab azok számára, akik nem voltak ott a bemutaton. Felkérte Verdit, hogy a Requiemet adják elő a Scalaban is. Sajtó útján értesítet-

ték a közönséget. A bevétel fele a Tanácsot illette amelyet a Manzonira való további megemlékezésre fordítottak. Május 26-27-én Franco Faccio vezényelte az előadást. Közvetlenül ezután Escudier és Du Locle arra kérték Verdit, hogy előadhassák a Requiemet Párizsban az Opera Comique-ben. Verdi beleegyezett és a Scala szólistáival, az Ő vezényletével és az Opera Comique ének- és zenekarával hét ízben adták elő a művet június 9 és 22 között. Verdi felesége Maffei grófnőnek küldött táviratában a következőt írja „A Requiem sikere teljes, éljenzések, egyhangú lelkesedés gyönyörű kivitelezés.(C. Gatti Verdi, Gondolat kiadó Budapest 1967, 501.p.)

Párizsban akkora volt az érdeklődés, hogy a következő évben is visszahívták Verdit.

1875-ben Verdi Párizsban újból hét alkalommal vezényelte a művet.

A harmadik előadás után a francia közoktatási miniszter kitüntette őt a becsületrend parancsnoki keresztjével.

Ebben az évben május 15-én Londonban 1200 fős kórusnak, június 11-én a bécsi Hofopertheaterben vezényelte a művet. Egyedül a berlini előadás maradt el ebben az évben, amelyért az impresszáriókat okolta a szerző. 1875 vége felé Verdi szerződést kötött Escudierrel, hogy a következő év tavaszán ismét elvezényli a művet Párizsban az Olasz Színházban. 1877-ben Verdit és feleségét Kölnbe hívták a zenei fesztiválra, ahol nagy sikerrel vezényelte a Requiemet.

A Verdi Requiem hatása Liszt Ferencre

Liszt jól ismerte Verdi műveit. Több operáját már a bemutató évében hallotta.

Liszt Ferenc 1876. április 26-án Weimarban, majd november 2 és 9-én Budapesten hallgatta meg a Requiemet. Lelkendezve számolt be Charolinnak és éllette Verdit. „Szingén kétszer hallottam Verdi Requiemet, amely fontos és átgondolt mű”. Jó bevételt fog hozni a színházaknak – hiszen az év bizonyos napjain meg kell emlékezni egy-egy hírneves elhunyt személyiségről azokban az országokban, ahová az illető tartozott. Mozart Requiemét már sokszor felhasználták Cherubinié túl merev Berliozé túl nehezen előadható. Tehát Viva Verdi, ő azt a kettős érdemet tudja magáénak, hogy lélekkel megáldott és hasznos is teremtő zeneszerző.”

Liszt összesen nyolc művet választott ki magának a Verdi operák és a Requiem tételei közül, amelyből átiratot készített. Az Emaniáról és a Lombardokból két átirat is készült. Emellett a Trubadur, Rigoletto, Don Carlos, Aida, Simon Boccanegra és a Requiem-Agnus Dei írta át zongorára. (Domokos Zsuzsa :Verdi és Liszt in Muzsika 2002. 8. p.)

Iszt a késői átiratokban egy különleges, a milánói Ricordi cég által kifejlesztett új hangszer, az „armonipianot” is alkalmazott. Ez a hangzást sa-

játos színezettel látta el és alkalmas volt egy különleges effektus, a pedáltremolo létrehozására. A hangszer egy olyan szerkezettel ellátott zongora volt, amely egy forgó henger segítségével automatikusan megismételte az összes tartott hangot, mivel a henger ismét mozgásba hozta a felemelt kalapácsokat. Ezt a hangzárkülönlegességet Liszt felhasználta az Agnus Dei átiratban is. (Domokos Zsuzsa :Liszt és Verdi inMuzsika 2002. szept. 9.p.)

Liszt lelkesedett a Requiemért, egyik leveléből tudható, hogy Tivoliban a Villa D'Estében egy ismerőse társaságában együtt játszották és énekelték a művet. És, hogy miért az Agnus Dei tételt választotta átiratul, erre is adott választ. Verdi dallama a saját legkedvesebb alkotásai közé tartozó Krisztus-oratórium Die heiligen drei Könige c. tételben a harmadik Apertis Thesaurus suis szövegkezdetű zenei egység témájára emlékeztette.

A Requiem magyarországi bemutatói.

Magyarországon Erkel Sándor nevéhez fűződik a Requiem előadása, melynek előadására 1875 december 18-án került sor. A szóló részeket Benza Ida – szoprán, Kvassainé és Tannerné (midketten a mezzoszoprán szólamban), Pauli Richard – tenor és Kőszeghi Károly – basszus énekelték. A kórusban nemcsak színház énekkara vett részt, hanem az egyik legrégebbi énekegyüttes a Budai Zeneakadémia énekesei is. A Pesti Napló az előadás külsőségeit is bemutatta. „A zenekar a szokott helyén volt, a színpad érdekes látványt nyújtott, lépcsőzetes padokon foglaltak helyet a száznál több tagú énekes. A hölgyek fehér ruhát viseltek, fekete fátyolt a hajukban és fekete keresztet a nyakukon. Az urak fekete frakkban jelentek meg, fehér nyakendőben. A műről a következőket írták. „Verdi művének nincsenek olyan kirívó fénypontjai, minők a dalműveiben előfordulnak. Drámai intenzitása tekintetben valóban páratlan, nem akad és akadhat egyhamar versenytársa. Bizonyos részek mély, igen mély benyomást gyakorolnak a hallgatóra. Például az Agnus Dei és a Libera me elhaló fohászos suttogása”.Pesti Napló1875. december 21.)

A többi bírálat is általában magasztalta a művet. De többen egyetértettek, hogy a mű inkább opera, mint egyházi alkotás. Az előadókat és mindeneke-lőtt Erkel Sándort dicsérték a kritikák. A mezzoszoprán szólam kétfele osztása csupán az első két előadáson történt, és Erkel Sándor udvariasságának tulajdonítható.

1884. szeptember 27-én megnyílt az Operaház, melynek első igazgatója Erkel Sándor volt. És mintegy tízéves szünet után újra elővették a Requiemet, ekkor már a karnagy Lichtenberg Emil volt. A kritikák elég elmarasztalóak voliak, főleg a karmester irányában.

A Requiem első vidéki előadására Pécssett vállalkoztak 1897-ben. A város hivatalos és műkedvelő muzsikusai egyaránt részt vettek az előadásban. Há-

rom énekkar, valamint a Zenekedvelők Egyesülete adták a kórust. A szólisták is a műkedvelők soraiból kerültek ki. A szóló részeket három szoprán, két alt, egy-egy tenor és egy basszista énekelte. A próbákat a nyilvánosság előtt tartották, hogy a közönséget megszokja a zenekar. Oly nagy társadalmi eseménynek számított, hogy az összes jegy elkelt. A nézőtéren nemcsak pécsek, hanem a környező megyékből, sőt a fővárosból is ide utaztak az emberek. Két ízben szólalt meg a Requiem egymást utáni napon. A harmadik előadást csak azért kellett lemondani, mert a Ricordi által kitűzött kölcsönzési idő lejárt. Összesen 170 szereplő vett részt az előadásban, melyet Lőhr Vilmos vezényelt. „Övé az érdem, hogy a jobbára dilettánsokból álló közreműködők oly fényesen oldották meg a nehéz feladatot.” (Pesti Napló 1897. március 11.)

1913-ban a nagyváradai együttes is vállalkozott a Requiem bemutatására. 1930. november 1-én és 2-án Sergio Failoni az Operaház karmestere dirigálásával szólalt meg újra a Requiem Budapesten. A mű Oláh Gusztáv a színház zseniális scenikusa díszleteivel került bemutatásra. A kórus és szólisták a színpadon foglaltak helyet, a zenekar az árokban maradt. Ettől kezdve minden évben 1948-ig bemutatták november 1-én és 2-án a Requiemet. Az 1930-as előadásban a Requiem előtt Failoni Brahms IV. szimfóniáját dirigálta, majd ezután következett a Verdi mű. A Requiem előadások másfél évtizeden keresztül az Operaház csúcsprodukciói közé tartoztak. Failoni egyik legtekélyesebb tolmácsolása volt és a kvartett is mindig feladata magaslatán állott. (Béthy Anna, Basilides Mária, Rösler Endre és Székely Mihály). Az 1930-as előadásról Tóth Aladár jelentetett meg kritikát a Pesti Napló november 3-i számában. „A mű egyenesen újjászületett a karmester pálcája nyomán. Valóságos premier volt ez az előadás, itt hangzott fel először Verdi remeke a maga teljes szépségében. A mű szólistáit kettős szereposztásban énekeltek Basilides Mária és Báthy Anna, Budovics Mária és Bodó Erzszi a női szerepeket, Székelyhidi, Somló – a tenort, és Székely Mihály a basszust. A zenekar szinte önmagát múlta felül. Külön meglepetés volt a kórus, Roubár Vilmos karigazgató eléggé nem dicsérhető betanító munkát végzett. Az egész hangverseny őszinte művészi odaadással, gondos előkészítésről és lelkes kivitelezésről beszélt.” (Pesti Napló 1930. nov. 3.)

Napjainkban is reneszánszát éli a Verdi Requiem, hiszen nemcsak Budapesten, hanem a vidéki hangversenyélet rendszeres programja. A Verdi évforduló alkalmából Budapesten Pál Tamás vezényletével mutatták be 2001. november 4-én, amelyet a TV is közvetített.

A Verdi Requiem tételei. (Kovács Sándor: Verdi Requiem in A hét zeneműve- Zeneműkiadó Budapest, 1973/3 35.p.)

A Introitus Kyrie, Dies Irae, Offertorium, Sanctus, Agnus Dei, Lux aeterna, Libera me. A Dies Irae tömje terjedelmében a leghatalmasabb. Önmagában 12 belső tételből, kórusokból, énekszólokból, énekegyüttesekből

álló óriási füzér. A drámaíró képzeletét lobbantja fel. Szövege a késő középkori XIII.sz-i latin szekvencia Celanói Tamás költeménye az Utolsó Ítélet apokaliptikus víziója. Átvitt érelemben szimbolikus színpaddá válik. A halál, az élet, a sötétség, a világosság, a kárhozat, üdvözülés hallatszik ki ebből a latin egyházi szövegből, és egyértelműen éles dramaturgiával állítja szembe ezeket az ellentéteket. A Dies Irae tételben minduntalan a halál szorongásából való kiszabadulás, a remény, a kivilágosodás élményét érezhetjük. Így válik a Requiem a pusztulás komor katasztrófájának és az emberi esendőségének egyenlőtlen harcában a megtisztulás költeményévé, a katarzissal és felemelkedéssel járó drámájává.

Irodalom

Várnai Péter: Verdi Magyarországon – Zeneműkiadó Budapest 1975. 60-63.p. 166-168. p 93- 95.p

Komor Pál: Verdi Válogatott Levelei – Zeneműkiadó 1956

Domokos Zsuzsa: Liszt és Verdi – Muzsika 2001.szeptember

Kovács Sándor: Verdi Requiem – A hét zeneműve – Zeneműkiadó Budapest 1973/3 35p.